

Дінара Локтіонова, к. політ. н.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Україна

ПРОГРАМА «ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ» ЯК ІНСТРУМЕНТ МІСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Dinara Loktionova, PhD in Political Science

Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine

“PUBLIC BUDGET” PROGRAM AS A TOOL OF LOCAL POLICY

The article examines the research question "Under which conditions the public budget can be an effective tool of local policy?". The history of the "public budget" program creation and the experience of its implementation in Ukraine are revealed. The paper clarifies the definitive area of the "public budget" concept according to regional and political peculiarities of the environment. The main "public budget" program's advantages and disadvantages are highlighted based on the analysis of foreign and domestic sources. The results of the sociological survey on the awareness and involvement level of Mykolayiv citizens in the "public budget" program are presented. The basic conditions for the effective implementation of the "public budget" program are determined. Among them are population civil activity; the presence of an active and permanent non-governmental network organizations, movements, associations; the strategy of information campaign building and communication channels with the local community.

Keywords: public budget, budget of participation, public participation, participation.

Постановка проблеми. Сьогодні, згідно діючого законодавства України, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. У законі «Про місцеве самоврядування» (від 21.05.1997 р.) передбачено різні форми участі громадян, такі як: місцевий референдум, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, органи самоорганізації населення тощо¹. Таким чином, законодавство України гарантує широкий спектр різноманітних форм участі та комунікації громадян з органами місцевої влади. Тому, серед різновидів форм участі, на якому ми хочемо зосередити свою увагу є програма «громадський бюджет» (або «бюджет участі», «партиципаторний бюджет», «бюджетування за участі громадськості») як один із інноваційних механізмів залучення громадян до участі у місцевій політиці. З огляду на це, **основне дослідницьке завдання** полягає у знаходженні відповіді на питання: «За яких умов громадський бюджет може бути ефективним інструментом міської політики?»

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальний огляд та аналіз літератури показав, що дана проблематика носить міждисциплінарний характер. Зокрема, пояснення юридичних та формальних особливостей реалізації програми «громадський бюджет» належить фахівцям у сфері юриспруденції та державного управління (А. Ємельянова, Н. Васильєва). Дослідження економічних аспектів функціонування програми «громадський бюджет» можна знайти у роботах фахівців у галузі економіки (Л. Козарезенко). Аналіз проектних пропозицій висвітлюється на таких ресурсах як voting.in.ua, urbanua.org. На державному ресурсі (decentralization.gov.ua) та ресурсах аналітичних центрах (samoorg.com.ua, frgn.mk.ua) пропонуються матеріали, що пояснюють механізми реалізації програми та її вплив на формування громадянського суспільства в Україні. Зарубіжний досвід запровадження та функціонування програми «громадський бюджет» можна знайти у роботах латиноамериканських (Cabannes, 2006), північноамериканських (Hollie Russon Gilman, 2016; Pape M., Lerner J., 2016) та західноєвропейських дослідників – Masser, K. (2014), Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke A. (2008), Röcke, A. (2014), Williams, E., Denny, E., Brstow, D. (2017).

¹Закон про місцеве самоврядування в Україні 1997 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>> (2018, травень, 17).

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність визначення дефінітивного поля цього дослідження обумовлюється регіональними та політичними особливостями середовища, тобто впливом існуючих політичних традицій участі та демократії, інтенсивністю залучення громадян до реалізації цієї програми. Разом з тим, у нормативно-правовому полі сьогодні зафіксовано 15 різних назв та 24 визначення громадського бюджету в органах місцевого самоврядування України¹. Тому, у рамках даного дослідження поняття «громадський бюджет» ми пропонуємо розуміти як участь населення у прийнятті рішень стосовно розподілу бюджетних коштів на рівні муніципалітетів. «Пряма демократія» – це спосіб організації влади, за якої мешканці певної території беруть участь у розподілі бюджетних коштів місцевих рад на основі безпосереднього залучення. Термін «місцева (локальна) політика» слід інтерпретувати як організацію життя населення з метою досягнення суспільного блага.

Цілісне сприйняття програми «громадський бюджет» як одного із методів залучення громадськості до прийняття управлінських рішень, виявлення його інтегративних та системотворчих зв'язків, можливе за допомогою *системного підходу*. У рамках *структурно-функціонального та інституційного підходів* нагальним є дослідження структурних складових та ефективності реалізації програми «громадський бюджет». *Аналіз, синтез та дедуктивний методи* допоможуть дослідити основні практики реалізації громадського бюджету та, на основі цього, визначити переваги та недоліки цієї програми. Це дасть можливість зрозуміти програму «в дії» та надати оцінку її застосування на практиці.

З історії створення програми «громадський бюджет»

Ідея запровадження програми «громадський бюджет» виникла у бразильському місті Порто-Алегро у 1980-х роках за ініціативи Бразильської робітничої партії, яка декларувала принцип «низи вирішують, що робити верхам». Саме у цей час відбулась активізація мешканців та розвиток міських рухів у всіх його напрямках. До цього ж часу, місто перебувало у скрутному становищі, як в соціально-економічній, так і в політичній сферах. У результаті реалізації програми «громадський бюджет», на кін. 90-их рр. ХХ ст. у місті збільшилась кількість шкіл у чотири рази, зросла кількість будинків, під'єднаних до водогону та каналізації (із 75% до 98%), бюджет на освіту та охорону здоров'я зріс із 17% до 40%;². Подальше впровадження цієї програми відбувалось у країнах Латинської Америки, де більш ніж 1200 з 16000 муніципалітетів впровадили її до 2006 року³. Згодом, ідеєю запровадження програми «громадський бюджет» почали цікавитись як великі (з населенням понад 700 тис. осіб), так і маленькі міста (з населенням до 30 тис. осіб) по всьому світу. А вже у 90-х рр. ХХ ст. ідеї «громадського бюджету» поширилися на рівні муніципалітетів Великобританії, Німеччини, Іспанії, Італії, Франції⁴. З 2008 р. програму «громадський бюджет» почали практикувати в країнах Північної Європи (Норвегія, Швеція, Ісландія в 2010 р. та Фінляндія в 2012 р.) та Східної Європи (Польща в 2011 р.). Але, крім активних прихильників застосування цієї програми є країни (Угорщина, Румунія)⁵ та міста⁶, які її критикують або визнали недоцільною. Навіть у Великобританії, громадський бюджет не розглядається як засіб виробництва соціальних

¹ Ємельянова, А. (2017). Громадський бюджет: чи готові мешканці та влада співпрацювати? *LIGA.NET* <<http://blog.liga.net/user/aemelyanova/article/28807.aspx>> (2017, грудень, 04).

² Тарасовська, Н., Сайчук, А. (2016). Гроші – людям, або як працює громадський бюджет. *Прес-центр ініціативи Децентралізація* <<http://decentralization.gov.ua/news/2555>> (2016, червень 06).

³ Cabannes, Y. (2006). *Les budgets participatifs en Amérique Latine. Mouvements*, 47, 128–138. *CAIRN.INFO* <[https://www.cairn.info/revue-mouvements-2006-5-page-128.htm\(31.05.2015\)](https://www.cairn.info/revue-mouvements-2006-5-page-128.htm(31.05.2015))>. (2016, червень 06);

Röcke, A. (2014). Framing citizen participation. Participatory budgeting in France, Germany and the United Kingdom. *NATIONAL LIBRARY OF AUSTRALIA* <<https://catalogue.nla.gov.au/Record/6451259>>. (2016, червень 06).

⁴ Васильєва, Н. (2016). Залучення громадськості в українських містах» (на прикладі бюджету участі). *Науčná Електронна Библиотека «Киберленінка»* <<https://cyberleninka.ru/article/v/vovlechenie-grazhdanskogo-obschestva-v-ukrainskih-gorodah-na-primere-byudzheta-uchastiya>>. (2016, червень 06).

⁵ Козарезенко, Л. (2016). Бюджет участия в системе государственного финансового регулирования развития человеческого потенциала. *Науčná Електронна Библиотека «Киберленінка»* <<https://cyberleninka.ru/article/n/uchastiya-v-sisteme-gosudarstvennogo-finansovogo-regulirovaniya-razvitiya-chelovecheskogo-potentsiala>>. (2016, червень 06).

⁶ Masser, K. (2013). Participatory budgeting as its critics see it 30.04.2013. *Buergerhaushalt* <<https://www.buergerhaushalt.org/en/article/participatory-budgeting-its-critics-see-it>> (30, April 2013).

змін. Здебільшого він використовується як засіб розширення участі громадськості, прав та можливостей, згуртованості та гордості¹.

Сьогодні досвід реалізації та географічний аспект застосування програми «громадський бюджет» дозволяє виділити декілька типів (моделей) бюджетування у світі²:

1. Модель Порту-Алегрі, адаптована до країн Європи (м. Кордоба, Іспанія (320 000 мешканців). Характеризується довготривалим процесом громадських обговорень щодо напрямів витрачання фіксованого відсотка місцевого бюджету. У співпраці місцевої влади і представників громад реалізуються інвестиційні проекти розвитку міста. Не дивлячись на те, що остаточне рішення щодо реалізації проектів належить місцевій владі, завдяки співпраці сторін, приймається повний список проектів.

2. Модель участі організованих інтересів (м. Альбасете, Іспанія (150 000 мешканців). За такої моделі бюджету участі представляти інтереси місцевих жителів можуть лише неурядові організації, профспілки, громадські організації, а не окремі громадяни. Модель організованих інтересів передбачає проведення публічних обговорень щодо напрямів витрачання коштів, але це є не обов'язковим. Дана модель притаманна для таких міст, у яких місцеві громади є потужними та активними.

3. Модель спільної участі (м. Бредфорд, Велика Британія (467 000 мешканців) та м. Плоцьк, Польща (128 000 мешканців). Ця модель є симбіозом моделей Порту-Алегрі та участі організованих інтересів. Вона передбачає участь як громадян, так і громадських об'єднань. На відміну від моделі Порту-Алегрі, джерелом фінансових ресурсів виступає не фіксована частка міського бюджету, а спеціальний фонд громади. Ці фонди формуються за рахунок надходжень міжнародних організацій, неурядових організацій або внесків самої громади. Як правило, місцева влада не приймає рішень, щодо затвердження таких проектів і не приймає участі у їх реалізації.

4. Модель участі всіх зацікавлених сторін (див. ті ж самі міста, що у модела №3). Ця модель доповнюється можливістю фінансування громадських фондів з боку приватного сектора та органів місцевої влади. У результаті, роль приватного сектора та місцевої влади є сильнішою, ніж громадян. Це часто негативно впливає на можливості участі громадян у бюджетному процесі та їх впливі на прийняття остаточних рішень.

5. Модель формальної участі (деякі міста Франції). Дана модель здебільшого має консультативний характер. Представники громадських організацій участі в цій моделі не беруть. Модель формальної участі передбачає прямий контакт громадян з місцевою владою шляхом формування консультаційних платформ з конкретних питань. Місцевою владою приймаються лише ті рішення, які відображаються у політичній програмі правлячої більшості.

6. Модель інформування щодо місцевих фінансів (м. Емсеттен (35 000 мешканців), м. Хільдене (56 000 мешканців), м. Флоте (21 000 мешканців) та Трептов-Кьопеник (233 000 мешканців), Німеччина). Метою такого бюджетування є консультація з державних фінансів, підвищення прозорості бюджетного процесу міста шляхом поширення інформації фінансового характеру серед громадян. Зустрічі місцевої влади і громади міста мають інформаційний характер, де пояснюються доходи і витрати місцевого бюджету, відбувається їх обговорення.

Досвід впровадження програми «громадський бюджет» в Україні

Процес децентралізації в Україні сприяв не тільки перерозподілу повноважень та ресурсів, а й став певним стартом залучення громади до прийняття управлінських рішень. Реалізація програми «громадський бюджет» на національному рівні розпочалась у 2015 році у містах Чернігові, Черкасах

¹ Williams, E., Denny, E.S., Bristow, D. (2017). Participatory Budgeting: An Evidence Review. *The Public Policy Institute for Wales (PPIW)* <http://ppi.wales.gov.uk/files/2017/08/PPIW-report_participatory-budgeting-evidence-review_-_July-2017-FINAL.pdf>. (2016, червень 06).

² Козарезенко, Л. (2016). Бюджет участия в системе государственного финансового регулирования развития человеческого потенциала. *Научная Электронная Библиотека «Киберленинка»* <<https://cyberleninka.ru/article/n/byudzh-et-uchastiya-v-sisteme-gosudarstvennogo-finansovogo-regulirovaniya-razvitiya-chelovecheskogo-potentsiala>>. (2016, червень 06); Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, <<http://www.eukn.eu/fileadmin/Lib/files/EUKN/2013/Participatory%20budgeting%20in%20Europe%20-%20potentials%20and%20challenges.pdf>>. (2016, червень 06).

та Полтаві. Сьогодні усі обласні центри України, окрім Херсона, запровадили програму «громадський бюджет». За матеріалами аналітичного дослідження А. Ємельянової, загальний розмір громадського бюджету у всіх українських містах складає близько 700 млн. грн. Найбільший розмір громадського бюджету в Україні має м. Київ – 150 000 000 грн. В обласних центрах України у 2017 році було подано близько 3000 проєктів. Тематику проєктів, які подаються на громадський бюджет можна вважати барометром місцевої проблематики. У 2017 це: благоустрій та інфраструктура (20%), спорт (18%) й освіта (17%). Беручи до уваги процедурні особливості програми «громадський бюджет» в Україні, аналіз положень про громадський бюджет показав, що існує чиновницька (під контролем влади) та громадська (під контролем громадськості) моделі громадського бюджету, а також змішана модель, яка є перехідним етапом від однієї моделі до іншої. Модель громадського бюджету залежить від ступеню залучення населення до механізму його реалізації на всіх його етапах¹.

Зважаючи на популяризацію даної форми громадської участі населення в містах України, Миколаївським центром соціологічних досліджень в період 07 по 11 травня 2018 р. методом особистісного формалізованого інтерв'ю (face-to-face) було проведено загальноміське опитування мешканців м. Миколаєва віком від 18 років і старше (обсяг вибірки – 400 осіб; вибірка багатоступенева, репрезентативна за віком, статтю та районом проживання респондентів; стандартна похибка – 2,49 %). Серед широкого спектра форм громадської участі, участі у програмі «громадський бюджет» надало перевагу лише 3,4% респондентів. Найбільш активною групою населення виявились мешканці міста віком 18-29 років (6,5%), що можна пояснити особливостями цього вікового періоду (таблиця 1.).

Таблиця 1

**Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Яким формам громадської участі Ви надасте перевагу?» (N=400)
(% від загального числа опитаних респондентів)**

Форми громадської участі / Вік респондентів	18-29 років	30-49 років	40-49 років	50-59 років	60 і старше	Разом
Вбори, референдум	27,4	28,4	27,8	32,0	31,5	29,4
Збори за місцем проживання	7,3	14,8	13,2	12,8	12,7	12,4
Збори, місцеві ініціативи	7,3	11,9	10,4	14,4	12,7	11,4
Звернення громадян	3,2	1,7	1,4	4,0	0,6	7,9
Громадські слухання	8,1	6,8	8,3	6,4	9,1	7,8
Участь в органах самоорганізації населення	8,9	4,5	9,0	4,8	5,5	6,4
Консультації з громадськістю	6,5	2,3	9,0	6,4	6,7	6,0
Програма громадський бюджет	6,5	4,0	1,4	2,4	3,0	3,4
Запит на публічну інформацію	8,9	4,5	9,0	4,8	5,5	2,0
Громадських радах	2,4	12,5	8,3	6,4	7,9	0,7
Жодному із зазначених	21,8	12,5	9,0	10,4	9,7	12,4
Інше	0,8	0	2,1	0	0,6	0,1

* у респондентів була можливість обрати не більше 3-ьох варіантів відповіді на це питання

¹ Ємельянова, А. (2017). Громадський бюджет: чи готові мешканці та влада співпрацювати? *LIGA.NET* <<http://blog.liga.net/user/aemelyanova/article/28807.aspx>> (2017, грудень 04).

При цьому, рівень поінформованості населення Миколаєва щодо реалізації цієї програми на рівні міста дуже низький. Нічого не чули про цю програму більше ніж третина населення (37%), дещо чули – 40%, чули – лише 22,3% (таблиця 2).

Таблиця 2

**Розподіл відповідей респондентів на запитання
«Чи знаєте Ви, що з 2017 р. у м. Миколаєві існує громадський бюджет?» (N=400)
(% від загального числа опитаних респондентів)**

	18-29 років	30-49 років	40-49 років	50-59 років	60 і старше	Разом
Так,	13,7	33,3	23,6	15,1	22,5	22,3
Дещо чув	42,7	34,4	50,0	46,6	30,3	40,0
Ні	42,5	32,5	25,0	38,4	46,1	37,0

Результати дослідження демонструють, що реалізація цієї програми, незважаючи на її стрімке запровадження та активну популяризацію у м. Миколаєві знаходиться ще на початковій стадії. Низький рівень залученості та поінформованості мешканців щодо впровадження програми ставить під питання ефективність даного механізму громадської участі. Тому, далі ми вважаємо необхідним виділити основні переваги та недоліки програми «громадський бюджет».

Переваги та недоліки програми «громадський бюджет»

Основною метою запровадження програми «громадський бюджет» як в Україні, так і за її межами є інтеграція громадян до процесу прийняття рішень з питань бюджетування на місцевому рівні. Такий принцип можна розуміти як пряму демократію в дії, тому реалізація цієї програми має свої переваги. До них можна віднести наступні:

1. Мобілізація мешканців для вирішення суспільно значущих для них питань. Таким чином, програма «громадський бюджет» виступає каталізатором соціальної активності громадян.
2. Можливість місцевої влади сформувати уявлення та базу про потреби громадськості.
3. Вироблення необхідних компетенцій громадян з огляду на те, що програма «громадський бюджет» виступає як певний навчальний інструмент з питань місцевого самоврядування.
4. Забезпечення прозорості та доступності до основної бюджетної інформації.
5. Формування взаємної відповідальності за прийняття та реалізацію рішень як з боку місцевої влади, так і з боку громадськості.
6. Формування учасницького типу політичної культури.

Крім вищезазначених переваг, аналіз літератури продемонстрував, що впровадження програми «громадський бюджет» має і свої недоліки. Існують також наочні приклади неефективності її запровадження. Відтак, до основних недоліків можна віднести наступні:

1. Проблема загальнодоступності. З досвіду таких німецьких міст як Гамбург, Фрайбург, Монхайм-на-Рейне, кількість громадян, які беруть участь у цій програмі була невисока. Переважна більшість учасників це чоловіки середнього віку, які мають добро оплачувані посади, тобто певну фінансову стабільність, ресурси та час. Але, з точки зору соціальної справедливості, бюджетування на основі участі повинно включати участь різноманітних груп та соціальних прошарків¹.

2. Інструмент залучення тільки «активних» громадян та представників громадянського суспільства. Таким чином, низькі цифри включення громадян анонсують ще одну проблему, що піднімає питання – наскільки стійким є участь громадян з вироблення управлінських рішень через програму «громадський бюджет»? На прикладі німецького міста Хільден (земля Північний Рейн-Вестфалія), участь у програмі обмежувалось лише тим, що громадяни змогли тільки клікнути пропозицію на інтернет-форумі та написати коментарі щодо неї².

¹ Masser, K. (2013). Participatory budgeting as its critics see it 30.04.2013. *Buergerhaushalt* <<https://www.buergerhaushalt.org/en/article/participatory-budgeting-its-critics-see-it>> (2018, April, 30).

² Masser, K. (2013). Participatory budgeting as its critics see it 30.04.2013. *Buergerhaushalt* <<https://www.buergerhaushalt.org/en/article/participatory-budgeting-its-critics-see-it>> (2018, April, 30).

3. Зважаючи на те, що ця програма направлена на участь громадян з активною життєвою позицією, для більшості «пасивних» громадян, питання бюджетування є складним для розуміння, тим більше для того, щоб брати в ній участь. Це трудомістка праця, яка зрозуміла людям з відповідною підготовкою.

4. Відсутність широкої дискусії та можливостей обговорення громадськості проектних рішень.

5. Особливості голосування – відкриті списки з іменами та прізвищами осіб, що проголосували в он-лайн доступі. На наш погляд, це суперечить принципу тайного голосування та робить людину та її рішення об'єктом тиску з боку ініціативних груп.

6. Особливості інформаційної кампанії. Використання лише електронної форми участі у громадському бюджеті ускладнює його для певних суспільних груп, які не мають загального доступу до Інтернету.

7. Проблема достовірності результатів голосування оф-флайн. До них можна віднести певні технічні особливості при голосуванні¹.

Разом з тим, деякі критики програми «громадський бюджет» зауважували те, що замість того, щоб надати громадянам реальну можливість для участі, місцева влада скоріше намагалась продемонструвати широкому загалу те, яку складну роботу вона повинна виконувати. Попри це, ряд німецьких міст відмовились від реалізації програми «громадський бюджет» (міста у Північному Рейні-Вестафалія) на користь рішення про проведення дослідження громадської думки (соціологічні опитування) кожні два роки з метою виявлення проблемних питань. Таким чином, уроки, що були винесені деякими німецькими муніципалітетами з досвіду запровадження бюджету участі засвідчили недоцільність його існування.

Висновки. Сьогодні програма «громадський бюджет» – це одне з найбільш перспективних нововведень, яке «Нью-Йорк Таймс» назвав «революційною громадянською діяльністю»². Ідея запровадження програми має новаторський характер, тому що її слід розуміти як реакцію на зміни, що відбуваються у суспільстві. Проекти, які пропонуються для реалізації у рамках програми, повинні бути суспільно значущими та вирішувати гострі проблеми соціально-економічного, соціально-політичного та культурного характеру. Саме так і відбулось на Батьківщині «громадського бюджету» у місті Порто-Алегро (Бразилія). Цей процес значним чином змінив відносини між громадянами та місцевою владою, покращив її функціонування через поліпшення громадських послуг та інфраструктури, мобілізував неактивних громадян. Такий приклад є свідченням того, що добре реалізований громадський бюджет може призвести до підвищення рівня залученості громадян у сфері міської політики, взаєморозумінню та стійкому розвитку території³.

До певного часу у суспільстві домінувала думка, що програма «громадський бюджет» здатна «оживити» демократію та встановити соціальну справедливість. Проте, подальша світова практика продемонструвала, що це виявилось досить складним завданням⁴. У статті Guardian (2011), Аніта Паті навела думку Кевіна Керлі (Kevin Curley), виконавчого директора Національної виконавчої асоціації добровільних та громадських дій, який сказав, що не дивлячись на ентузіазм з приводу бюджету участі, більшість представлених проектів стосуються покращення інфраструктурних об'єктів та ледь торкаються великих проблем, з якими стикається місцеве населення⁵.

¹ NikVesty (2018). Депутата горсовета Солтыса обвинили в попытке повлиять на результаты голосования по «Общественному бюджету» Николаева. <<http://nikvesti.com/news/politics/124716>> (2018, грудень 09).

² Gilman, H.R. (2016). Engaging Citizens: Participatory Budgeting and the Inclusive Governance Movement within the United States. *Harvard Kennedy School*. <<http://ash.harvard.edu/files/ash/files/participatory-budgeting-paper.pdf?m=1455295224>> (2018, грудень 09).

³ Williams, E., Denny, E.S., Bristow, D. (2017). Participatory Budgeting: An Evidence Review. *The Public Policy Institute for Wales (PPIW)* <http://ppiwi.org.uk/files/2017/08/PPIW-report_participatory-budgeting-evidence-review_-_July-2017-FINAL.pdf>. (2018, червень 06).

⁴ Pape, M., Lerner, J. (2016). Budgeting for Equity: How Can Participatory Budgeting Advance Equity in the United States? *Public Deliberation* <<https://www.publicdeliberation.net/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1435&context=jpd>>. (2018, грудень 09).

⁵ Pati, A. (2011). *Is participatory budgeting losing ground?* <<https://www.theguardian.com/local-government-network/2011/aug/12/participatory-budgeting-localism-big-society>>. (2018, грудень 09).

Загальний огляд проектів, представлених до участі у програмі «громадський бюджет» в Україні продемонстрував, що вони в основному мають нагальний та споживацький характер, тому що фінансування більшості з них відноситься до компетенції органів міської влади. Таким чином, враховуючи сучасний контекст розвитку вітчизняного суспільства, його впровадження у деякій мірі можна інтерпретувати як перекладання на громадськість обов'язків місцевої влади. Крім того, урахування переваг та недоліків програми «громадський бюджет», про які зазначали вище у тексті, дає підстави стверджувати, що потенційні вигоди, пов'язані з бюджетом участі, сьогодні більш ніж розпливчасті.

Таким чином, для того, щоб програма «громадський бюджет» стала ефективним інструментом міської політики в Україні та так званим «window of opportunity»¹, слід враховувати наступні умови під час її реалізації: 1. громадянську активність мешканців певної території з урахуванням їх національних та культурних особливостей; 2. наявність мережі активних та постійно діючих громадських організацій/рухів/асоціацій з міцними соціальними зв'язками та високим рівнем соціальним капіталу всередині цих груп; 3. вибудовування інформаційної кампанії та каналів комунікації з урахування особливостей розвитку територіальної громади на даному етапі. На наш погляд, за цих умов, подальше функціонування програми «громадський бюджет» буде успішним по всій території України. Це, у свою чергу, сприятиме, встановленню партнерських відносин між мешканцями та місцевою владою, зміцненню довіри між ними, формуванню соціального капіталу, конвертація якого забезпечить підтримку місцевої влади з боку громадськості, легітимацію її рішень та налагодження системного діалогу.

References:

1. Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, <<http://www.eukn.eu/fileadmin/Lib/files/EUKN/2013/Participatory%20budgeting%20in%20Europe%20-%20potentials%20and%20challenges.pdf>>. (2018, June, 12). [in English].
2. Abers, R. (2000). *Inventing Local Democracy. Grassroots Politics in Brazil*. <<https://books.google.com.ua/books>>. (2018, June, 12). [in English].
3. Pati, A. (2011). Is participatory budgeting losing ground? *Theguardian.Com* <<https://www.theguardian.com/local-government-network/2011/aug/12/participatory-budgeting-localism-big-society>>. (2018, June, 12). [in English].
4. Cabannes, Y. (2006). *Les budgets participatifs en Amérique Latine. Mouvements*, 47, 128–138. *Cairn.Info* <[https://www.cairn.info/revue-mouvements-2006-5-page-128.htm\(31.05.2015\)](https://www.cairn.info/revue-mouvements-2006-5-page-128.htm(31.05.2015))>. (2018, June, 12). [in English].
5. NIKVESTI (2018). *Deputata gorsoveta Soltysa obvy`ny`ly` v popytke povly`yat` na rezul`taty golosovany`ya po «Obshhestvennomu byudzhetu» Ny`kolaeva* [The deputy of the city council, Soltys, was charged in an attempt to influence the results of the voting on the Mykolayiv "Public Budget"]. <<http://nikvesti.com/news/politics/124716>>. (2018, June, 12). [in Ukrainian].
6. Williams, E., Denny, E.S., Bristow, D. (2017). Participatory Budgeting: An Evidence Review. *The Public Policy Institute for Wales (PPIW)* <http://ppiwi.org.uk/files/2017/08/PPIW-report_participatory-budgeting-evidence-review_July-2017-FINAL.pdf>. (2018, June, 12). [in English].
7. *Zakon Ukrainy` pro misceve samovryaduvannya v Ukraini 1997* (Verhovna Rada Ukrainy`). [Law of Ukraine on Local Self-Government in Ukraine]. *Oficijnyj sajt Verhovnoyi Rady Ukrainy* [The official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>>. (2018, June, 12). [in Ukrainian].
8. Tarasovskaya, N., Saichuk, A. (2016). Groshi – lyudyam, abo yak pracuyeye gromads`ky`j byudzhet. [Money – people, or how the public budget works]. *Decentralization.Gov.Ua* <<http://decentralization.gov.ua/news/2555>>. (2018, June, 12). [in Ukrainian].
9. Gilman, H.R. (2016). Engaging Citizens: Participatory Budgeting and the Inclusive Governance Movement within the United States. *Harvard Kennedy School*. <<http://ash.harvard.edu/files/ash/files/participatory-budgeting-paper.pdf?m=1455295224>> (2018, June, 12). [in English].
10. Kozarezenko, L. (2016) *Byudzhet uchasty`ya v sy`steme gosudarstvennogo fy`nansovogo reguly`rovany`ya razvytyya chelovecheskogo potentsyala*. [Participation budget of in the system of development state financial regulation of human potential]. *Cyberleninka.Ru* <<https://cyberleninka.ru/article/n/byudzhet-uchastiya-v-sisteme-gosudarstvennogo-finansovogo-regulirovaniya-razvitiya-chelovecheskogo-potentsiala>>. (2018, June, 12). [in Ukrainian].

¹ Abers, R. (2000). *Inventing Local Democracy. Grassroots Politics in Brazil*. *Lynne Rienner Publishers* <https://www.rienner.com/title/Inventing_Local_Democracy_Grassroots_Politics_in_Brazil>. (2018, грудень 09).

11. Pape, M., Lerner, J. (2016). Budgeting for Equity: How Can Participatory Budgeting Advance Equity in the United States? *Public Deliberation* <<https://www.publicdeliberation.net/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1435&context=jpd/>> (2018, June, 12). [in English].
12. Masser, K. (2013). Participatory budgeting as its critics see it 30.04.2013. *Buergerhaushalt* <<https://www.buergerhaushalt.org/en/article/participatory-budgeting-its-critics-see-it>> (2018, June, 12). [in English].
13. Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research. Eukn.Eu* <<http://www.eukn.eu/fileadmin/Lib/files/2013/Participatory%20urope%20-%20potentials%20and%20challenges.pdf>>. (2018, June, 12). [in English].
14. Vasylyeva, H. (2016). Zaluchennya gromadskosti v ukrayinskyx mistax (na pry`kladi byudzhetu uchasti). [Public Involvement in Ukrainian cities (on the example of the budget of participation)]. *Cyberleninka.Ru* <<https://cyberleninka.ru/article/v/vovlechenie-grazhdanskogo-obschestva-v-ukrainskih-gorodah-na-primere-byudzheta-uchastiya>>. (2018, June, 12). [in Ukrainian].
15. Yemelyanova, A. (2017). Gromadskyj byudzhzet: chy gotovi meshkanci ta vlada spivpracyuvaty? [Public Budget: Are the residents and authorities ready to cooperate?]. *Liga.Net* <<http://blog.liga.net/user/aemelyanova/article/28807.aspx>>. (2018, June, 12). [in Ukrainian].